

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראל זצ"ל

מופק בסיוע של:
ההסתדרות הציונית העולמית
המחלקה לשירותים רוחניים בתפוצות

חֶמְדָּת יָמִימִים HEMDAT YAMIM

ויצא תשע"ה

פרשת שבוע

"נפתולי אלהים נפתלתי" - על אומרים אומרות ואמירות

הרב יוסף כרמל, ראש כולל "ארץ חמדה"

הפעולה הראשונה של אדם הראשון לאחר יצירתו הייתה קריאת שמות, כמתואר: "וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם לְרֵאשִׁית מַה יִּקְרָא לוֹ וְכָל אֲשֶׁר יִקְרָא לוֹ הָאָדָם נִפְשׁ חַיָּה הוּא שְׁמוֹ: וַיִּקְרָא הָאָדָם שְׁמוֹת לְכָל הַבְּהֵמָה וּלְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְכָל חַיַּת הַשָּׂדֶה... (בראשית ב' יט-כ).
בוודאי שלכל שם המופיע בתנ"ך יש משמעות עמוקה. לעתים הכתוב מפרש את טעמו ולעתים הוא סותם. בדברינו הפעם, ננסה לפרש את שם בנה השני של בלהה - נפתלי. וז"ל הכתוב: "וַתֵּהָרֵם עוֹד וַתֵּלֶד בְּלָהָה שְׁפָחַת רַחֵל בֶּן שְׁנַי לַיַּעֲקֹב: וַתֹּאמֶר רַחֵל נִפְתָּלִי אֱלֹהִים נִפְתָּלִי עִם אַחֲתַי גַּם יִכְלְתִי וַתִּקְרָא שְׁמוֹ נִפְתָּלִי" (בראשית ל' ז-ח).
חז"ל ובעקבותיהם הראשונים והאחרונים, ניסו לפרש את כוונת הכתוב ומשמעותו של השם נפתלי שניתן לו על ידי רחל. המדרש דורש את השם בשיטת הנוטריקון (ראשי תיבות) ומסביר: "נופתי פתיתי תליתי אחותי עלי" (בראשית רבה פרשת ויצא פרשה עא סימן ח). על פי דברי המדרש רחל, הפגועה מכך שאחותה ילדה ארבעה בנים והיא עקרה, טוענת שמגיע לה פרי בטן שהרי היא הייתה הסיבה לחתונת אחותה לאה עם יעקב, לכן הולדת נפתלי היא פיצוי המגיע לה.
כיוון אחר נמצא באותו מדרש: "דבר אחר: [נפתלי] נופת עצמו לא שלי היא, דברי תורה שנאמר בהם (תהלים יט) ונופת צופים, יהיו נאמרים בחלקו של נפתלי". על פי דברי המדרש יש בדבריה של רחל תפילה ותביעה כי צאצאי נפתלי ישתבחו בדברי תורה שהם מתוקים מדבש, בבחינת "נופת צופים".
במדרש אגדה מצינו כיוונים אחרים: "נפתולי אלהים נפתלתי עם אחותי. כעין נפתל ועקש (משלי ח ח): ויש אומרים כעין תפלה התפלתני לפני הקדוש ברוך הוא להיות עם אחותי וגם יכלתי. ומאן דאמר לשון נפתול הכי קאמר עיכבני הקדוש ברוך הוא מהיות כאחותי וגם יכולתי במקצת: (בבבב) בראשית פרשת ויצא פרק ל סימן ח].
לדעה ראשונה, השם נפתלי רומז למאבק בין שתי האחיות ואילו לפירוש השני, הוא רומז לתפילותיה של רחל, שהתקבלו בשלב זה באופן חלקי (כך גם פירשו אונקלוס ויונתן וקרוב לכך רש"י).
הפסיקתא מסבירה ששמו של נפתלי רומז לרמאותו של לבן הארמי=הרמאי: "לשון פתלתול, כלומר בשעה שהכניסו את לאה לבעלי רימו את בעלי כאילו רימו דעת של מעלה: וגם יכולתי. הייתי יכולה לה להודיע לו ליעקב כי כן הם עושים, אבל לא רציתי לבזות את אחותי" (פסיקתא זוטרותא בראשית פרשת ויצא פרק ל סימן ח).
גם מדרש שכל טוב דורש את השם בכיוון דומה ומסביר: נפתלי מלשון נפתל ועיקש=מעוות [עיינו שכל טוב (בבבב) בראשית פרשת ויצא פרק ל סימן ח].
רש"י (ובעקבותיו רשב"ם) מביא את פירושו של מנחם בן סרוק, שנפתלי פירושו מחובר כמו צמיד פתיל.
אבן עזרא במקום פונה לכיוון חדש לחלוטין ומסביר נפתלי מלשון פל. "וטעמו כאדם שיאבק עם אחר ויפתל לנצח אותו כדי להפילו, וכן [ועם עקש] תתפל (ש"ב כב, כז).
בעקבות רש"י, הרד"ק מחבר את דבריו עם דברי מנחם שהובאו לעיל ומפרש: "חזוקים גדולים נתחזקתי עם אחותי כאדם הנתפש עם חברו ומתחזק עמו לראות מי יכול מחבירו ומי יפיל את חברו, ומסיעים ומסבבים זה את זה, לפיכך אמרה בזה הלשון כמו הפתיל שהוא מדובק משני חוטים וכשיכפל ויהיה שזור הוא יותר חזק".
נסיים בדברי החזקוני, שגם הוא הולך בעקבות מנחם בן סרוק, ולוקח את הדברים לכיוון חדש: "נפתלתי עם אחתי אמרה בתחלתה דנני אלקים וחברני עם אחותי. שכשם שבצלאל הבא מאחותי נבחר להיות עושה מלאכת המשכן כך יהיה נבחר אהליאב למטה דן הבא ממשפחתי. גם יכלתי עליה שנצחתה. שבבית עולמים לא יהיה מזרעה שום בונה אלא מנפתלי הבא ממשפחתי כדכתיב וישלח ויקח את חירום ממטה נפתלי".

ריבוי דעות מסוג זה מוכיח, כמה עומק ומשמעות יכול להכיל שם אחד. נלמד מכאן את הלקח וניתן משמעות נוספת לאזהרת חז"ל: "חכמים היהרו בדבריכם". זהירות! לפני שמוציאים דיבור מהפה יש לקחת בחשבון את כל המשמעויות שלו.

לע"נ רבי יעקב בן אברהם ועיישה וחנה בת יעיש ושמחה סבג ז"ל	לע"נ ר' מאיר בן יחזקאל שרגא ברכפלד ז"ל	לע"נ מרת שרה ונגרובסקי בת ר' משה זאב ע"ה נלב"ע י' בתמוז תשע"ד	לע"נ הרב יוסף מרדכי שמחה שטרן ז"ל נלב"ע כ"א באדר א' תשע"ד	לע"נ הרב אשר וסרטיל ז"ל נלב"ע ט' בכסלו תשס"ט
---	---	--	--	---

לע"נ מר שמואל שמש ז"ל, חבר הנהלת 'ארץ חמדה', נלב"ע י"ז בסיוון תשע"ד
לע"נ הנופלים במערכה על הגנת המולדת הי"ד

Eretz Hemdah
2 Bruriya St. POB 8178 Jerusalem 91080
Tel: 972-2-5371485 Fax: 972-2-5379626

ארץ חמדה, ע"ר
רח' ברוריה 2 ת.ד. 8178 ירושלים 91080
טל' 02-5371485 פקס: 02-5379626

www.erezhemdah.org info@erezhemdah.org

ניתן לקרוא את הדברים גם באתר האינטרנט

שנת השבע

זה הזמן שלך

חמדת הארץ - שנת השבע

הנבטה במים ושתייה בעציץ בבית

שאלה

האם מותר לקחת גרעינים של פרי, או חלקים אחרים של הצמח, ולהניחם בכלי עם מים על מנת שיצמיחו שורשים. לאחר מכן ברצוני לשתול אותם באדמה, בעציץ בתוך הבית.

תשובה

- א. מותר להנביט זרעים בשנת השמיטה על ידי הנחתם במים¹. ובוודאי במקרה שבו ההנבטה נעשית בבית².
- ב. לאחר ההנבטה מותר לזרועם בעציץ שאינו נקוב³ המונח בבית⁴.

¹ הירושלמי (שביעית ד, ד) מביא ברייתא שכותבת לגבי זרעים: "ושורין אותן בשביעית למוצאי שביעית". וכן פסק הרמב"ם (שמיטה א, ו) באחרונים (מעשה רקח, ומרכבת המשנה, ושו"ת הר צבי א, רח) דנו רבות על היחס בין שביעית לשבת בעניין זה, שבשבת הדבר אסור, וכאן מותר משום שאין זו עבודה בקרקע, אף שהיא תולדה דזורע. הרב יחיאל מיכל טיקוצ'ניסקי (ספר השמיטה עמוד צח) אף דן שתהיה מותרת זריעה במים לגמרי. ובשו"ת אז נדברו (הרב זילבר) דן בכך באריכות, ומביא מחלוקת בין מהרי"ל דיסקין, לבין נחפה בכסף, ומסיק שמותר לכתחילה להנביט בשמיטה, וכן להנביט גרעין אבוקדו בשמיטה, ובעניין זה עיין בספר משפטי ארץ (תשנ"ג) פרק ז הערה אות יז והערה 48 שאסר להצמיח גרעין אבוקדו במים, ונסמך על ההר צבי (זרעים ב, סימן לא אות ה - ו) אך מההר צבי שהבאנו לעיל נראה להדיא שאם אינו זורע במים, אלא רק מנביט את הגרעין, ולאחר מכן זורע אותו במקום אחר, הרי שאין כאן איסור של הנבטה גם לשיטתו, לכן אין מקום לאסור בזה כלל גם מחוץ לבית, ובתוך הבית כמובן שמותר כפי שכתבנו לקמן שיש להתיר גם זריעה.

² כדלקמן הערות 3-4.

³ מנחת שלמה (א, מא, אות ד) מביא שיש שסברו לאסור עציץ נקוב, ודן בכך בהרחבה, אך אינו מקל למעשה, ומכל מקום כפי שכתבנו בהמשך, בזורע בבית יש להקל.

⁴ עיין בשו"ת במראה הבזק חלק ה סימן קכד והערות 6-7 שם מביאים שניתן להקל ולזרוע בבית, וכן עיין באור לציון (שביעית עמוד כז, בהערה שם) שמתיר גם הוא לזרוע בעציץ המונח בבית. ובהרחבה רבה כתב בזה הרב משה שטרנבוך (תשובות והנהגות ד, רנח) והעלה להתיר אפילו במצעים מנותקים, והקל גם בבית, והביא שם מהרב זוננפלד, שזו היתה גם דעת המהרי"ל דיסקין, ואף שכתב שאסור, דיבר רק על גגות וחצרות, אבל בבית מותר לזרוע בעציץ שאינו נקוב.

מכון "ארץ חמדה" שמח להזמין את הציבור ליהנות מתכנית הלימודים החדשה "שמיטה זה הזמן שלך". מידי שבוע יישלח לנרשמים השיעור השבועי הכולל 4-6 יחידות לימוד, סיכום ומבחן לחזרה עצמית, באמצעות הדוא"ל. הרשמה בכתובת: shmita@eretzhemdah.org
אנו מאחלים לכם לימוד פורה, מעניין, מעמיק ומועיל שיעצים את שנת השבע של כולנו.

כניסה לשיעורים

חמדת הדף היומי

חופה שקודם קידושין - האם קונה?

הרב עקיבא כהנא

הסדר הרגיל בנישואין של איש ואשה, הוא שקודם כל מקדשים את האישה, ואחר כך מכניסים אותה לחופה ונושאים אותה. אך, נשאלת השאלה מהו הדין כאשר החופה נעשתה לפני מעשה הקידושין, האם היא חלה או לא? להלן נדון בשאלה זו, שראיות חשובות לה נמצאות בסוגיות הנלמדות השבוע.

הרמב"ן (קידושין י ע"א ד"ה והא דאמרינן) ועוד ראשונים נדרשים לשאלה זו, כדי להסביר כיצד הגמרא דנה האם כהן גדול יכול לקדש אישה בביאה, והרי השלב הקובע לגבי היתר לכהן גדול הוא שלב הנישואין, כפי שמבואר בגמרא ביבמות (תחילת נט ע"א) לגבי מקרה שבו כנס קטנה ובגרה. ואחרי שהכהן הגדול מקדש בביאה, האישה נחשבת לבעולה שאסורה לכהן גדול בנישואין! **לכן הם מבארים** שבמקרה זה, החופה הייתה לפני הקידושין, ולכן בזמן החופה האישה כלל לא הייתה אסורה לכהן גדול.

הגמרא בדף נז (ע"ב) מביאה מחלוקת בין רב לשמואל האם יש חופה לפסולות. **רש"י (ד"ה יש חופה) מבאר** שמדובר בחופה בלי קידושין. **והתוספות שם (ד"ה רב) מקשה** שאין שום משמעות לחופה בלי קידושין, אם לא נסבור שחופה עצמה היא קידושין. **מתוספות זה דייק המגיה למשנה למלך (- ר' יעקב כולי, אישות י, ב)** שלדעת תוספות אין חופה לפני קידושין אלא רק אחר קידושין.

הבני אהובה ושער המלך (בקונטרס חופת חתנים) כותבים שאין לדייק מתוספות זה, כיון שהוא לא עסק כלל בדיון האם חופה מועילה בתור נישואין לפני הקידושין, אלא רק מהי ההלכה בדיון המופיע בגמרא קידושין (ה ע"א) אם חופה מועילה בתור קידושין. **בשו"ת משאת בנימין (צ) הוכיח** שחופה לא מועילה לפני קידושין, ממה שהלכה היא (שלא כרב הונא בגמרא בקידושין) שחופה קודם קידושין אינה קונה בתור קידושין, ואם אכן חופה שלפני הקידושין הייתה מועילה לעניינים מסוימים, על הגמרא היה לסייג את דבריה. **וכן פסק הבית שמואל (סימן סד, ס"ק ו).**

לדעת שער המלך, גם הרמב"ן לא אמר שחופה קונה לפני קידושין, אלא באופן שהקידושין מתבצעים מיידית אחרי החופה, אבל כאשר מקדש זמן אחר כך לא מועילה חופה זו. **יתכן שכך ניתן להסביר גם בדברי המרדכי (כתובות קלב) שביאר את נוסח ברכת האירוסין:** 'המקדש עמו ישראל על ידי חופה וקידושין' שכיון שאנו נוהגים פעמים רבות לעשות חופה לפני הקידושין, לכן מברכים בצורה כזו. (כך באמת נוהגים היום כשמכסים את פני הכלה בהינומא (שזו חופה לחלק מהדעות) לפני שהבעל נותן לאשה את הטבעת – קידושין).

אמנם גם אם צודק שער המלך בהסבר, ברור שישנם ראשונים אחרים שאומרים במפורש שחופה מועילה ליצור נישואין, גם אם התבצעה זמן רב לפני הקידושין **וכן בהגהות מרדכי (קידושין תקמו)** כותב שאדם שקידש בפני פסולי עדות, אינו צריך לכנוס לחופה שוב, כי החופה שקודם קידושין הועילה.

סיכום: הרמב"ן כותב במפורש שחופה מועילה לפני קידושין, למרות זאת יש שהסבירו שרק באופן שהחופה צמודה לקידושין ולפניה, היא מועילה. בדעת תוספות נחלקו הדעות: יש הסוברים שמתוספות מוכח שחופה לפני קידושין לא מועילה ויש שדחו את דבריהם, ומשאת בנימין, ובית שמואל פסקו שחופה לפני קידושין לא מועילה.

הספר משטר ומדינה בישראל על פי התורה (4 כרכים) מאת הרב נפתלי בר אילן, יצא לאור בעריכה חדשה בהוצאת מכון "ארץ חמדה" הספר מתמודד עם אתגרי השעה הניצבים בפני המדינה היהודית העצמאית ע"י ניתוח וביורור מקיפים במקורות. בין הנושאים הנוכחיים - משטר דמוקרטי ומלוכני, שלטון החוק, הפרדת רשויות, ביקורת שיפוטית, טוהר השלטון, מדיניות פיסקלית ומוניטרית, שירותי רווחה, סל תרופות, איכות הסביבה, משפט בינלאומי, אמנת ג'נבה, כבוד האדם וחירותו, פיתוח האישיות, זכויות אזרח ועוד ועוד.

זכה בפרס הרב קוק ובפרס הרב ישראלי של מכון ארץ חמדה.

לרכישה

חמדת החינוך

הרב יוני לביא, מנהל מוקד "חברים מקשיבים" לנוער (טל: 02-9973232 ובאינטרנט levavot.org.il)
הרב יוני לביא, מנהל מוקד "חברים מקשיבים" לנוער (טל: 1599-5000-54 בכל ערב, ובאחר: makshivim.org.il)

משלושים יוצא אחד

לפני שבוע פגשתי מכר ותיק לאחר שנים שלא התראינו. אחרי שעברנו את שלב החיבוקים והטפיחות ההדדיות על השכם, התפנינו לעדכוניים על כל מה שהחמצנו מאז המפגש הקודם. כשהתעניינתי לגבי הבכור שלו, שלפי חשבוני התחיל השנה כיתה א', הופתעתי לגלות שהוא כלל לא לומד בבית ספר. "היום סקולניג", קוראים לזה", הטעים האב הגאה מבלי לנסות להסתיר את שביעות רצונו, "מה לא שמעת? הטרנד הכי חם היום. סוף סוף הורים קלטו שלשלוח את הילד שלהם להצטופף בכיתה אחת עם עוד 30 ילדים ולספוג בסיטונאות את מה שמאכילים שם את כולם זה פשוט לא עובד. לפחות לא כשמדובר בחינוך, שכידוע לא עובד בשלשות. תבין, אני רוצה לתת לילד שלי את הטוב ביותר - **בדיוק את מה שמתאים לו!** מערכת בית הספר פשוט לא מסוגלת לספק את הסחורה הזו...".

לא יכולנו להאריך בשיחה אבל כשנפרדנו חשבתי על כך שיש חיזוק מעניין לדבריו מסיפורם של התאומים המפורסמים בעולם. הם גדלו באותו בית ובאותה סביבה, ישבו על אותו ספסל לימודים וספגו חינוך זהה, ובכל זאת יום אחד באופן מפתיע נפרדו דרכיהם. עשוי יוצא לתרבות רעה, ותאומו, יעקב, מתגלה כאיש תם יושב אוהלים. כיצד נוצר כזה פער? האם עד היום אף אחד לא הרגיש בהבדל ביניהם?

הרש"ר הירש, מגדולי חכמי ישראל במאה ה-19, מציע תשובה מעניינת לתעלומה. הוא תולה את האשמה **בחינוכם האחד**. גם עשוי, כך הוא טוען, היה יכול להישאר מחובר לרוח הטובה של בית אברהם ואף לרתום את כוחותיו הגדולים למענה. אך נפשו היתה שונה משל יעקב. ממילא הוא היה זקוק לחינוך מותאם ולמזון רוחני שונה משל אחיו. "המושיב את יעקב ועשוי על ספסל לימודים אחד ובאותם הרגלי החיים מתנד איתם כאחד לחיי לימוד ומחשבה – מובטח לו שאת האחד מהם הוא מקלקל. יעקב ישאב ממעיין החוכמה בחפץ גובר והולך, ואילו עשו רק יצפה ליום בו ישליך מאחורי גבו את הספרים הישנים, ויחד איתם תעודת חיים גדולה, שהכיר אותה רק באופן חד צדדי...". (פירושו לבראשית כה, כז). החכם באדם הרי כבר קבע שתנאי בסיסי להצלחת החינוך הוא התאמתו לנפשו הייחודית של התלמיד – "חנוך לנער על פי דרכו" (משלי כב, ו).

הבעיה היא שבמצביאות החלום היפה של 'חינוך אישי' וממוקד מטרה' הוא **כמעט בלתי אפשרי**. מורה שזוכה להגיע לכיתה שיש בה 'רק' עשרים וחמישה תלמידים הרי הוא בר-מזל. לא נדיר שיגלה שרשימת השמות חוצה גם את רף השלושים. חלקם מבריקים ואחרים מתקשים מאוד. יהיו ביניהם מהירי קליטה שטרם סיימת את המשפט הקודם והם כבר דואים קדימה לעבר הנושא הבא, וכאלו שגם אחרי כמה חזרות איטיות לא בטוח שיבינו. המערכת הבית-ספרית כוללת **בעייתיות מובנה** של 'מיטת סדום' חינוכית של מורה העומד מול עשרות תלמידים ומוטל עליו ללמד אותם כאחת. בעיה דומה קיימת כמעט בכל משפחה ברוכת ילדים כאשר סביב **שולחן השבת** מתקבצים פעוטות בני שנתיים לצד מתבגרים בני שבע-עשרה כשלכל אחד תחומי עניין, רמה ושפה משלו. כיצד יצליחו ההורים לחבר ולעניין את כולם בשיח המשותף? (ועוד לא אמרנו מילה על אירועים המוניים כמו ליל-סדר מרובה משפחות וכדו').

אם יש מי שציפה שאחרי כל זה נבוא להציע נוסחה שתפתור את הבעיה, צר לנו לאכזב. כמו רבים מאתגרי החיים, זו אינה בעיה מתמטית שיש בסופה פתרון חד-משמעי (מ.ש.ל). זוהי משימה מורכבת שעלינו להתמודד איתה בחוכמה באופן המיטיב האפשרי.

הצעד הראשון הוא המודעות לכך שיש בפנינו גן מלא פרחים בצבעים וגבהים שונים, ושכל אחד מהם זקוק להשקיה במזון חינוכי ובקצב אחר.

הצעד השני הוא לפתח דרכים שיאפשרו מתן התייחסות שונה לילדים שונים. כאשר מדובר בבית הספר זה ייתכן בדרך של חלוקה למגמות ולהקבצות, שיעורי עזר פרטניים לזקוקים לכך, הטלת משימות מורכבות מדרגות קושי שונות בהתאם ליכולות התלמידים ועוד. ההכרה בכך שיש 'אינטלגנציות מרובות' מזמינה להשתמש בכלים ובסגנונות למידה שונים כדי לקלוט ליכולת הקיבול של התלמידים השונים. המשימה המוטלת על המורה אינה קלה. הפיתוי להתמקד בקבוצת המצטיינים (או לחילופין, החלשים לימודית) ולכוון לשם את חיצינו, גדולה. אך אם הוא שואף באמת לפתח ולגדל את כל תלמידיו, עליו להקפיד לוודא כל הזמן שאינו מאבד אף אחד בדרך.

כאשר מדובר במשפחה, המשימה במידת מה קלה יותר. אם יש שני הורים הם יכולים לחלק את ההתייחסות לילדים השונים ביניהם. ישנם דברים שמתאימים כמעט לכל גיל (סיפור, שירה משותפת וכדו'), כשכל ילד יכול לשאוב מהם את מה שמתאים לו, ומעבר לזה יש לדאוג להעניק לכל אחד מן הילדים את מרחב ההתייחסות והזמן המותאם אליו. עלינו לזכור תמיד שאומנם יושבים מולנו כמה וכמה זוגות עיניים אבל מאחוריהן נמצאות נשמות שונות שזכאיות לחיוך וליחס שאין דומה לו.

יפורסם בעלון 'שבת בשבתו'

חמדת הרמב"ם

הרב יוחאי מקבילי, עורך ראשי במפעל 'משנה תורה'

עליה לצורך ירידה!

בפתיחה לספר מורה נבוכים מבאר הרמב"ם כי באופן כללי ניתן לחלק את המשלים הנבואיים לשתי קבוצות. בקבוצה אחת נמצאים משלים שתכליתם להציג בפני הקורא רעיון אחד כללי אשר כל המשל על שלל מרכיביו וחלקיו אינם אלא תפאורה, ולעיתים גם הסתרה, אל אותו רעיון יחיד מרכזי. בקבוצה השנייה נמצאים משלים נבואיים עמוקים מאוד בהם כמעט לכל מילה יש משמעות, וכל חלק במשל טומן בחובו רעיון או עניין בפני עצמו.

הרמב"ם לא מגלה לנו אלו מן המשלים בתורה ובנביאים שייכים לכל קבוצה, אך משתי הדוגמאות שהוא מביא בפתיחה מתבאר שחלום הסולם של יעקב אבינו שייך לקבוצת המשלים בהם כל חלק הינו משמעותי ביותר: "כי אומר 'סולם' יורה על ענין אחד, ואומר 'מוצב ארצה' יורה על ענין שני, ואמר 'וראשו מגיע השמימה' מורה על ענין שלישי, ואמר 'והנה מלאכי א-להים' יורה על ענין רביעי, ואמר 'עולים' יורה על ענין חמישי, ואמר 'יורדים' יורה על ענין ששי, ואמר 'והנה ה' נצב עליו' יורה על ענין שביעי, הנה כל מלה שבאה בזה המשל היא לענין מוסיף בכלל הנמשל" (מורה נבוכים, פתיחה).

בפתיחה למורה נבוכים הרמב"ם לא מבאר מהו העניין והרעיון שבכל חלק מן המשל, אולם בהמשך ספרו, כמעט בדרך אגב, מבאר הרמב"ם מהם מלאכי האלוקים שעולים ויורדים בסולם: "מלאכי אלהים עולים, הם הנביאים... ומה טוב אמרו עולים ויורדים בו, העלייה קודם הירידה. כי אחר העלייה וההגעה אל מעלות ידועות מן הסולם, תהיה הירידה במה שפגש מן העניין להנהגת אנשי הארץ ולמודם, אשר בעבור זה כנה בירידה" (מורה נבוכים א, טו).

כלומר, לדעת הרמב"ם הסולם מסמל את הקשר שבין הקב"ה לבין העולם, והמלאכים העולם והיורדים אינם אלא האדם עצמו המתעלה לדרגת נביא אשר מבין ומשיג את הקשר שבין הקב"ה לעולם, אשר באה לידי ביטוי באופני ההשגחה והנהגת הקב"ה את העולם. הנביא האמיתי לא רק עולה בסולם אלא יודע גם לרדת בו, הוא גם מנהיג ומורה דרך, ואת הבנתו והשגתו בדרכי הנהגת הקב"ה הוא ממשש בהנהגה הציבורית ובהדרכתו את העם.

למעשה על כל אחד מאיתנו מוטל להתבונן, ככל שידנינו מגעת, בדרכי הנהגת הקב"ה ולהדמות לו ככל יכולתנו, ולהביא את התבוננות מן התורה לחיי היום יום.

בכל מקום ובכל זמן.

*מפעל משנה תורה – כל התורה לכל אחד
מיזם להנגשת הרמב"ם ותפיסותיו הפועל בש"פ עם "ארץ חמדה" וגופים נוספים

ר' אלעזר ובני מעיו

במסכת בבא מציעא (דף פג, ב) מובא מעשה בר' אלעזר ברבי שמעון שהתמנה לתפוס גנבים, וז"ל המעשה בתרגום חופשי: 'ר' אלעזר ברבי שמעון פגש בממונה מטעם המלך לתפוס גנבים... אמר לו בוא ואלמדך כיצד לזהות גנב. כנס בשעה רביעית (מההשכמה) לחנות, ואם תראה אדם ששותה יין ומחזיק את כוסו ומנמנם, שאל אודותיו. אם תלמיד-חכם הוא ומנמנם – הקדים מאוד לגרוס בתורה. אם פועל הוא – הקדים לעבודתו, ואם עבודתו בלילה – הוא עוסק ברידוד. ואם לא – גנב הוא, ותפוס אותו. נשמעו הדברים בבית המלך... ומינו את ראב"ש עצמו לתפוס את הגנבים. שלח לו רבי יהושע בן קרחה: 'חומץ בן יין, עד מתי אתה מוסר עמו של א-להינו להריגה! - שלח לו: קוצים אני מכלה מן הכרם. - שלח לו: יבא בעל הכרם ויכלה את קוציו.

יום אחד פגע בו אותו כובס וקרא לו 'חומץ בן יין'. אמר, מזה שהוא חצוף כל כך, יש להסיק שהוא רשע, אמר לממוני המלך 'תפסוהו, ותפסוהו. לאחר שנחה דעתו, הלך אחריו כדי לפדותו ולא יכול היה. קרא עליו את הכתוב: 'שֹׁמֵר פִּי וּלְשׁוֹנוֹ שֹׁמֵר מִצְּרוֹת נַפְשׁוֹ'. תלו אותו. קם תחת עץ התליה ובכה. אמרו לו: רבי, אל ירע בעיניך, שהוא ובנו בעלו נערה מאורסה ביום הכפורים. הניח ידו על בני מעיו, אמר: שישו בני מעי, שישו! ומה ספיקות שלכם כך, ודאות שלכם על אחת כמה וכמה, מובטח אני בכם שאין רמה ותולעה שולטת בכם.

ואפילו כך, לא התיישה דעתו, השקו אותו סם שינה, והכניסוהו לבית מצופה בשיש, וקרעו את כרסו והוציאו סלים מלאים חלב מעורב בבשר ודם, ונתנו אותם בשמש בחודשי תמוז ואב ולא הסריחו... קרא על עצמו את הכתוב: 'אֶף בְּשָׂרִי יִשְׁכַּן לְבָטְחִי'."

הספור מעורר קשיים:

1. הרמב"ם כותב בהלכות חובל ומזיק (ח, יא) שרק 'מוסר' מותר למסור למיתה בידי המלכות, אך שאר אדם המצער את הרבים מותר למסרו למלכות רק לעונשים שאינם מיתה. כיצד מבאר הרמב"ם מעשה זה, שבו מסר ר' אלעזר ברבי שמעון (ראב"ש) גנבים להריגה?
2. מה מועיל המבחן שערך לעצמו ראב"ש. וכי אם בשלב מסוים בחייו החלב שהוצא מגופו לא הסריח בשמש, מוכיח הדבר שלא יחטא עוד עד יום מותו! והרי ידוע שהצדיקים יראים עד יומם האחרון שמא יגרום החטא, והרי גם אצל דויד המלך מצאנו (שבת דף ל, ב) שכאשר הוא נפטר והיה מוטל בחמה חששו שמא יסריח, וכי ראב"ש מחזיק עצמו לצדיק יותר מדויד המלך! לבד מכך, בהמשך האגדה (דף פד, ב) מסופר בסופו של דבר נראתה תולעת שיצאה מאוזנו של ראב"ש, ואם כך, לשם מה הוא ערך לעצמו מבחן תמוה שלכאורה הוא חסר תועלת?!

המעשה שבירושלמי

מעשה שדומה במקצת הפרטים מופיע בירושלמי (מעשרות פ"ג ה"ד) וז"ל בתרגום חופשי:

'ר' אלעזר בי ר' שמעון הלך אצל ר' שמעון בי ר' יוסי בן לקוניא חמיו, היה מוזג לו כוס יין והוא שותה אותו בבת אחת, מוזג לו כוס יין נוסף והוא שותה אותו בבת אחת. אמר לו, האם לא שמעת מאביך בכמה פעמים צריך אדם צריך לגמוע מן הכוס. אמר לו כמות שהיא בגמיעה אחת, ואם מזוגה בצונן בשתי גמיעות, ואם מזוגה בחמין בשלש; אך לא שיערו חכמים לא ביינך שהוא נאה ולא בכוסך שהוא קטן ולא בכריסי שהיא רחבה. והיה רבי יהושע בן קרחה צווח לו 'חומץ בן יין'. אמר לו למה אתה צווח לי כך. אמר לו אצווח לך עד שתברח ותלך ללודקיא. אמר לו ולא קוצים כסוחים כיסחתי. אמר לו ולא היה לך לילך לסוף העולם להניח בעל הגינה שיקוף את הקוצים."

מתחילת המעשה משמע שר' יהושע בן קרחה צעק לראב"ש שהוא 'חומץ בן יין' משום שהוא היה 'אכלן'. אלא שמההמשך משמע שראב"ש התמנה להרוג אנשים חוטאים. ולכאורה תמוה, שה'מינוני' שהוא מרכיב יסודי במעשה אינו מוזכר במפורש, וגם לא ברור הקשר שבין 'מינוני' זה להיותו 'אכלן'.

במאמרים הקודמים **"הנעלים של ר' יהושע"** ו**"ר' אלעזר והגנבים"** התבאר שלפי מסורת חז"ל ר' יהושע בן קרחה היה בנו של ר' עקיבא, והתבאר שלדעת הרמב"ם מסורת זו אינה כפשוטה והיא מרמזת למחלוקת ששורשה בהדרכות שהדריך משה בתורה, והמשכה מרומז גם בספרי יהושע ושופטים. והתבאר, שביקורות התאווה' משה חייך את בני ישראל להתייחס לאנשים בעלי 'תאוות האכילה' כאל אנשים שנחשבים ל'מתים' בחייהם, ושבאופן דומה יש להתייחס גם כלפי 'תאוות העושר'. אך בסופו של דבר, רמז משה שצריך שיהיו בעם ישראל גם אנשים שרודפים אחרי התאוות והעושר. וחז"ל מבארים שהכתוב בנבואת ישעיה (נג, ט): **"וַיִּתֵּן אֶת רְשָׁעִים קִבְרוֹ וְאֶת עֲשִׂיר בְּמִתּוֹ"** - מתייחס למשה¹, שלא ביקש שיעבירו את עצמותיו לארץ ישראל, ורצה שקברו יהיה בנחלת גד, נחלתם של הרודפים אחר העושר, ובכך הוא גילה שגם הם צדיקים. והתבאר שבספר שופטים ובמיוחד במאורעות פלגש-בגבעה מרומז שעתניאל המשיך את הראיה הרוחנית הראשונה של משה שהתייחסה אל האנשים שרודפים אחרי התאוות והעושר כמו לאנשים מסוג ג' וכמו ל'הרוגים'. אך יהושע קיבל את מה שגילה משה בסוף ימיו, שיש להתייחס גם אליהם כאל צדיקים.

ר' עקיבא היה ממשיך דרכו של עתניאל, ואגדות רבות מרמזות למחלוקת, האם ר' עקיבא קיבל בסופו של דבר את שיטת יהושע, או שמא יהושע קיבל בסופו את שיטת עתניאל, והראיה הרוחנית של עתניאל (=ר' עקיבא) היא **דעת כולם**. ובמעשים שר' יהושע בן קרחה מוזכר בהם, הוא מייצג את הדעה ש**יהושע** ביטל את דעתו וקיבל את שיטת ר' עקיבא.

פשעי יהודה ופשעי ישראל שבעמוס

הקשר שבין 'שתיות היין' של ראב"ש לבין 'הריגת' הגנבים' שורשו בנבואת עמוס (ב, ד-יב):

"כֹּה אָמַר ד' עַל־שְׁלֹשָׁה פְּשָׁעֵי יְהוּדָה וְעַל־אַרְבָּעָה לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ עַל־מַאֲסָם אֶת־תּוֹרַת ד' וְחָקִיו לֹא שָׁמְרוּ... כֹּה אָמַר ד' עַל־שְׁלֹשָׁה פְּשָׁעֵי יִשְׂרָאֵל וְעַל־אַרְבָּעָה לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ עַל־מַכְרָם בְּכֶסֶף צְדִיק וְאֶבְיוֹן בְּעֶבֶר נְעֻלִים: הַשְׂאֵפִים עַל־עַפְרוֹ אֶרֶץ בְּרָאשׁ דְּלִים וְדָרְךְ עֲנָוִים יָטוּ וְאִישׁ וְאִבּוֹ יִלְכוּ אֶל־הַנְּעֻרָה לְמַעַן חַלֵּל אֶת־שֵׁם קְדֹשִׁי: ... וְאֶקִּים מִבְּנֵיכֶם לְנַבִּיאִים וּמִבְּחֹרֵיכֶם לְנָזִירִים הָאֵף אֵין זֹאת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֵם־ד': וְתִשְׁקוּ אֶת־הַנְּזִירִים יֵין וְעַל־הַנְּבִיאִים צִוִּיתֶם לֵאמֹר לֹא תִנְבְּאוּ:"

עמוס מייחס לממלכת יהודה את חטא מאיסת התורה, שמוביל גם לכך שאינם שומרים את חוקי ד'. ואלו לממלכת ישראל (אפרים) הוא מייחס בראש ובראשונה את חטא מכירת העניים לעבדים בעבור 'נעלים'. ולכאורה תמוה, מדוע אין הוא מאשים את ממלכת אפרים בחטא מאיסת התורה, והרי לא מסתבר שבממלכת אפרים עמלו בתורה יותר מאשר בממלכת יהודה?!

עמוס אינו מאשים את ממלכת אפרים בחטא מאיסת התורה משום שהוא ממשך בראיה הנבואית שמרומזת במאורעות שבסוף ספר שופטים, ולפיה יש חלוקת תפקידים בין אזור יהודה לבין אזור אפרים. ב'אליהו רבה' (איש שלום, יב) אומר אליהו: "...וכי מה טיבה של אותה פילגש שהביאה ונתנה אצל שופטי ישראל?!" – ובכך הוא מרמז שמאורעות פלגש-בגבעה אינם כפשוטם, ולא מדובר בפילגש בשר ודם, ושהמאורעות התרחשו בימי יהושע. במאמר "אשת שאול והמחוללות" הורחב רמז זה, והתבאר שמאורעות פסל-מיכה ופלגש-בגבעה נכתבו ברוח נבואה ע"י עתניאל, ומרומז שם שלכל אדם מיישראל יש 'אשה רוחנית' סמלית שהיא ה'תעסוקה' שהוא מתחבר אליה ופעמים שאף מתפרנס ממנה. והתבאר שה'פילגש' היתה 'חידושי תורה' שהתגלו ללוי בבית מארחו בנחלת יהודה, ולכן הם נחשבים ל'בתו' של המארח מנחלת יהודה. אך האיש ה'לוי' היה 'אכלן' והתייחס ל'אכילה' ו'למתנות' שקיבל מחמיו כמו לאשה ממדרגה ראשונה, וכאילו היא 'אשתו'; ואלו ליתורה' הוא התייחס כמו לאשה ממדרגה שניה – 'פילגש'. ומרומז שם שנחלת יהודה היא מקום בטוח ללומדי תורה כמו הלויים, אך לוי שנטש את נחלת יהודה ומגיע להר-אפרים סופו להיכשל ב'תאוות אכילה וממון' - כמו שנכשלו אותו האיש הלוי ואותו הנער הלוי שהגיע להר אפרים.

בהמשך מאורעות פלגש-בגבעה מסופר על חטיפת 'בנות שילה' לצורכי נישואין, והתבאר שחז"ל מרמזים שאף שם מדובר ב'אשה רוחנית' שמולידים האנשים שקשורים למשכן שבשילה, ובני בנימין היו אמורים להתחבר אליה ולהוליד באמצעותה 'חידושי תעסוקה צבאית'. פרשית 'נישואין' זו מרמזת שרוב אנשי יהודה החשיבו את התורה לדבר החשוב ביותר, ולכן הם רצו שהמצוות והמעשים הטובים שלהם יולידו רק 'חידושי תורה', ומאידך רוב אנשי נחלת אפרים החשיבו את העמל בל"ט מלאכות המשכן ואת עבודת המשכן שבשילה יותר מאשר עמל התורה, ולכן מסתבר שהם יסכימו שהמצוות והמעשים הטובים שלהם יולידו 'חידושי תעסוקה צבאית'.²

חלוקה זו שמרומזת בסוף ספר שופטים ולפיה 'מוקירי התורה' היו מרוכזים בנחלת יהודה, ואילו 'מוקירי המלאכות' היו מרוכזים בנחלת אפרים, עומדת בבסיס נבואת עמוס; ולכן הוא מאשים דווקא את ממלכת יהודה במאיסת התורה, שהרי הם אלו ש'התחתנו' כביכול עם 'התורה'.

חטאי ממלכת ישראל (אפרים)

עמוס מייחד לממלכת ישראל את חטא מכירת ה'איביון' בעבור 'נעליים', והדבר תמוה. מדרך העולם שאנשים עשירים מוכרים אנשים אחרים לעבדים בעבור 'כסף' ולא בעבור נעליים, נבואה דומה שחוזרת בהמשך (ח, ד-ז) מבהירה ענין זה. הנביא עמוס מאשים שם את הסוחרים העשירים שכל מעייניהם ב'כסף'. הם אינם שמחים במנוחה שיש בראשי החודשים ובשבתות, מכיוון שהם רוצים ליטול את שארית ה'כסף' מאת העניים. ה'כסף' הוא ה'נעליים' שבאמצעותם הם דורכים על גבי העניים. אחיהם הדלים יהיו במעמד של 'כמו - עבדים' ויהיו כמי שקבורים תחת עפר; ואילו העשירים, מתקדמים ופוסעים ('ש'אפים') על העפר שעל ראשי העניים באמצעות הנעליים (=כסף). המילים 'ב'עבור נעליים' מתורגמות ביונתן במילים 'בדיל דיחסנון', שמשמעותן היא 'כדי להנחיל'. התרגום מרמז לנו שעמוס מוכן להכיר בכך שתאוות האכילה ותאוות העושר מפתחות את העולם, וצריך שיהיו בעם ישראל גם 'בעלי עסקים עשירים'. אך עמוס מאשים אותם שאם הם היו עוסקים בתפקידים 'לשם שמים', אזי בזמן שהיו משיגים את הכסף הנצרך להם עד סוף ימיהם לצורך אכילת המעדנות או למותרות אחרים שהם חפצים בהם, הרי שהיו חדלים מלצבור לעצמם את הכסף, והיו מחלקים חלק מן הרווחים לפועלים העניים שהם מעסיקים, שהרי גם הם היו שותפים בהשגת העושר, או לשכבות חלשות אחרות; אלא שתחת זאת הם ממשיכים בצבירת הכסף – 'כדי להנחיל' את הכסף העודף הזה לבניהם.

בספר חסידים סי' תנד מבואר שנפשו של המת קשורה באופן מיוחד ל'נעלי'; והמלב"ים (רות ג, ד) כותב בענין מצוות היבום שה'גוף' הוא מעין 'נעלי' של ה'נפש'. ה'נעלי' מסמלת את מקום משכנה של ה'נפש', ולכן הכינוי 'נעלים' מתאים באופן מיוחד לסמל 'רכוש עודף' שנועד להורשה לבנים, שכן בעלי העסקים העשירים סבורים שינפשמ' תשכון בתוך ה'רכוש העודף' שהם יורישו לבניהם.

נָאִישׁ וְאִבְיוֹ יִלְכוּ אֶל הַנְּעִיָּה

הלך מחשבה זה שמתואר בעמוס מוזכר כבר בתהילים (מט):

"הַבְּטָחִים עַל חֵילָם וּבְרַב עֲשָׂרָם? תִּהְלְלוּ: ... קִרְבָּם בְּתִימוֹ לְעוֹלָם מִשְׁפָּנֶתָם לְדֹר וָדֹר קִרְאוּ בְּשִׁמוֹתַם עָלַי אֲדַמּוֹת: ... תָּבוֹא עַד־דָּוָר אֲבוֹתָיו עַד־נֶצַח לֹא יִקְרָאוּ אֹר: "

המזמור מתאר את העשירים שצוברים עושר שמשמש אותם לצרכי פאר, וסבורים שנפשמ' תשכון לעולם בבתי הפאר שהם מורשים לבניהם. אך בסיום המזמור כתוב שהם טועים, ושהם למדו הלך מחשבה מוטעה זה עוד מאבותיהם שלהם, אך הם ואבותיהם לא יזכו לראות באור האמיתי.

עמוס משלב בין מה שמרומז בסיום ספר שופטים, שאנשי הר אפרים בחרו 'להתחתן' כביכול עם ה'נערה הסמלית' של העמל הגשמי, ובין המזמור בתהילים שמספר על עשיר ואביו שהם צוברים עושר מיותר, ואומר: "נָאִישׁ וְאִבְיוֹ יִלְכוּ אֶל הַנְּעִיָּה לְמַעַן חַלֵּל אֶת־שֵׁם קִדְשִׁי". עמוס מרמז שאנשי ממלכת אפרים מתחברים ל'נערה הסמלית' של העמל הגשמי שלא לשם שמים.

וְתִשְׁקוּ אֶת הַנְּזִירִים יַיִן

בהמשך מאשים עמוס, שהקב"ה הקים מבחורי ישראל 'נזירים', אך בממלכת אפרים משקים אותם יין; ויונתן מתרגם: "ואקיימת מבניכון לנביאין ומעולימכון למלפין... ואתעיתון ית מלפכון בחמרא". התרגום מגלה שמדובר בבחורים ש'התנזרו' מתענוגות העולם והיו בתפקיד 'מלמדי תורה', אלא שבממלכת אפרים הטעו אותם ב'יין'. המעשה בראב"ש ושתיית היין שלו, מבאר כיצד התבצעה הטעיה זו.

ראב"ש היה בן של תנא, אך הוא היה 'אכלן' ושתה יין באופן שמוגדר תאוותני, ובפסיקתא דרב כהנא (מנדלבוים, פיסקא יא, ויהי בשלח, כב) מסופר שהוא היה בעל חברת הובלות. אורח חייו היה 'מעשה רב' שפיתה כמה מתלמידי-החכמים לחקות אותו; ולחדול מלהתנזר מתענוגות החיים, ולפרוש מבית המדרש ולהפוך לבעלי עסקים עשירים שמעסיקים פועלים בעסקיהם. - לאותם אלו, שעמוס מתאר כ'גנבים' שמוכרים את אחיהם ליכמו עבדים, ומשתמשים ב'כסף' שהם צוברים כ'נעלים' כדי לדרוך עליהם.

ר' יהושע בן קרחה ממשך במעשה זה את נבואת עמוס; והוא מאשים את ראב"ש ששתיית היין התאוותנית שלו 'הורגת' כביכול את אותם 'לומדי תורה'; שהתפתו לפרוש בעקבותיו מ'ארצות החיים' - מבית המדרש; ולהיכנס לתפקיד של 'רשעים' שנחשבים ל'הרוגים' עוד בחייהם.

קבוצת התלמידים העיקרית של ראב"ש

ראב"ש עצמו לא הסכים עם ר' יהושע בן קרחה, וסבר כשיטה שמשח רבנו גילה בסוף ימיו שצריך שגם בעם ישראל יהיו בעלי עסקים שמתחברים לתאוות ולעושר, ושגם אנשים מסוג כזה הם צדיקים. בתחילה אגדת הבבלי מרמזת שראב"ש היה בוחר לתפקיד 'בעלי העסקים' רק אנשים 'מונומניים' שלא מצאו סיפוק בתפקיד של 'פועל' או בתפקיד של 'לומד תורה', ושניכר עליהם שהם מחפשים תעסוקה שתמלא אותם בחיות; וכפי שהתבאר במאמר הקודם "ר' אלעזר והגנבים". הם היו באים לחנות לשתות יין, ושם היה ראב"ש מציג בפניהם את אורח חייו, ומשדל את ה'מונומניים' הללו לנהוג כמוהו, להתחבר לתאוות היין האכילה והעושר – ולהפוך לבעלי עסק.

ראב"ש טען כלפי ר' יהושע בן קרחה, שהאנשים ה'מונומניים' שהולכים בטל, הם כמו 'קוצים' בכרם, והוא מועיל לעם ישראל כאשר הוא משדל אותם להפוך ל'בעלי עסקים'. אך גם לכך לא הסכים ר' יהושע בן קרחה, ואמר לו שהקב"ה יוביל כל אחד לתפקיד שמתאים לו,

ומוטב שלא להתערב בכך. ראב"ש עצמו היה אחד מאותם בעלי תאוות היין האכילה והעושר, והוא לא היה סבור שהוא ויתלמידיו נחשבים ל'קוצים'. הוא היה סבור שהם נחשבים ל'צדיקים', וכפי שגילה משה רבנו בסוף ימיו, ולכן הוא המשיך לשדל את ה'מנומנים' חסרי התעסוקה' לעזוב את בית המדרש ולהפוך לבעלי עסקים.

התלמידים הנוספים של ראב"ש

המעשה ממשיך ומספר על 'אותו כובס'³ שקרא לעבר ראב"ש - 'חומץ בן יין', וראב"ש קבע על סמך זאת שהוא 'חצוף' ו'רשע' שיש 'להורגו'. ולכאורה תמוה, שהרי ר' יהושע בן קרחה הקדים וקרא לעברו - 'חומץ בן יין, עד מתי אתה מוסר עמו של א-להינו להריגה!', והכובס בסך הכל חוזר על דברים שכבר נאמרו, ומדוע ראב"ש נקט שהוא 'חצוף' ונהג בו באופן שונה? אלא שהכובס לא חזר באופן מלא על הדברים שנאמרו. ר' יהושע בן קרחה חש במלוא נימי נפשו שאלו שעזבו את בית-המדרש והפכו ל'אכלנים' ו'לבעלי עסקים' הם כביכול 'הרוגים', ולכן הוא הוסיף וקרא לעבר ראב"ש - "עד מתי אתה מוסר עמו של א-להינו להריגה!". אך הכובס לא חש כך, הוא חש שיש 'חיים' גם אצל ה'אכלנים' ואצל 'בעלי העסקים'; אלא שהוא סבר שאין לפרוץ את הגדרים המקובלים, שמי שאינו 'מנומנים' חסר תעסוקה' והוא מסוגל ללמוד - צריך להישאר מירב זמנו בבית המדרש. הוא ראה בראב"ש פורץ גדר, שכן ר' שמעון אביו היה תנא שיתורתו אומנותו, ואילו ראב"ש היה 'אכלן' ו'בעל עסק' ולכן הוא קרא לעברו - 'חומץ בן יין'.

ראב"ש הבין מהמשפט המקוצר של הכובס, שהכובס חש שיש 'חיים' אצל ה'אכלנים' ו'בעלי העסקים', אלא שהוא כופה על עצמו להישאר מירב זמנו בבית המדרש. והוא הסיק מכך שהכובס דומה לאותו 'איש לוי' ממאורעות פלגש-בגבעה. שהיה 'לכוד' בתפקיד של 'לומד תורה', אך בפועל הוא התייחס ל'אכילה' כמו ל'אשתו הראשונה במעלה' ואילו ל'תורה' הוא התייחס כמו ל'פילגש', והשתמש בה כדי להשיג ארוחות חנינים ומתנות ממארחים שונים. או שהוא דומה לאותו 'נער לוי' ממאורעות 'פסל-מיכה' שנעזר בעובדת היותו 'לוי' כדי להתפרנס באופן שוודאי לא היה מתאים ל'לוי'. מאורעות אלו מרמזים שחלוקת התפקידים בעם ישראל אינה יכולה להישאר 'משפחתית'. 'לוי' אינו חייב להישאר בתפקיד 'תורתו אומנותו' רק משום שאביו היה 'לוי', ואם 'ממון חביב עליו' - ראוי לו שיעסוק בצבירת ממון. וכן אמרו חז"ל (בבא בתרא דף ק"א) שדויד ראה "שממון חביב עליו ביותר" על אותו 'נער לוי', ומינה אותו לתפקיד 'שר האוצר'; ושהוא מילא תפקיד זה בנאמנות ונחשב אז ל'צדיק' - "ששב לאל בכל לבו".

כאשר ראב"ש אמר שמדבריו של הכובס ניכר שהוא 'חצוף' ו'רשע', הוא התכוון לומר שהוא מתאים לתפקיד של ה'אכלנים' ו'הרודפים' אחר העושר, שבעיניו של ר' יהושע בן קרחה הם 'חצופים', 'רשעים' ו'הרוגים'. אך ראב"ש עצמו היה אז אחד מאותם אנשים, והוא עצמו סבר שהם 'צדיקים' ו'חיים'.

שהוא ובנו בעלו נערה מאורסה ביום הכפורים

ראב"ש פנה אליו ושכנע את אותו שהוא אינו צריך להיות 'לכוד' מירב זמנו בבית המדרש, והוא צריך ללכת אחרי נטיות נפשו, ולעזוב את בית המדרש ולהפוך ל'בעל עסק'; והוא אכן עשה זאת. אלא שראב"ש לא היה משוכנע לחלוטין שאותו אחד לא היה מסוגל להתאים לתפקיד של 'עוסק בתורה', ולכן הוא בא וניסה לשכנע אותו לחזור בו, אלא שהוא לא הצליח 'לפדותו', ואותו אחד העדיף להישאר בתפקיד של 'בעל עסק'. ראב"ש עדין חשש שמא טעה בהבחנתו, ולכן עמד ובכה בפתח היעסק' (=עץ התליה) של אותו איש, ואז באו והניחו את דעתו והעידו בפניו על אותו איש - "שהוא ובנו בעלו נערה מאורסה ביום הכפורים".

עדות זו בנויה על ה'סמל' שבנבואת עמוס - "וְאִישׁ וְאִבְיוֹ יִלְכוּ אֶל-הַנְּעֵרָה לְמַעַן חַלֵּל אֶת-שֵׁם קְדֹשִׁי". כזכור, עמוס מאשים בה את 'בעלי העסקים' מממלכת אפרים, שיש בהם 'תכונה נפשית מושרשת' שהם מתחברים אל 'הנערה הסמלית' של העמל הגשמי - 'שלא לשמה'. אך טענה דומה אפשר לטעון גם כלפי אנשי ממלכת 'יהודה' (שבנבואה של עמוס הם אלו שקיבלו עליהם את 'עמל התורה'). והיינו, שגם אצלם יש אנשים בעלי 'תכונה נפשית מושרשת' של חיבור אל 'הנערה הסמלית' של עמל התורה - 'שלא לשמה'. נערה סמלית זו היא ה'תורה' שהיא 'הנערה' שהקב"ה 'אירס' לעם ישראל במתן הלוחות השניות ביום הכיפורים. והאגדה מרמזת שהעידו בפני ראב"ש, שאותו אחד שהוא שכנע לעזוב את בית המדרש ולהפוך ל'בעל עסק', היה בעל 'תכונה נפשית מושרשת' של לימוד תורה 'שלא לשמה', ובסמל האגדה - "שהוא ובנו בעלו - 'נערה מאורסה ביום הכפורים'".

שישו 'בני מעיו'

עדות זו הניחה את דעתו של ראב"ש, משום שבאותה העת הוא היה סבור שמי שלומד תורה שלא לשמה, אלא לשם ממון או כבוד, פוגם בלימוד התורה; ואדרבה צריך לנצל את תאוות הממון והכבוד כדי להיות 'בעל עסק' עשיר. דבר זה מרמזת האגדה באומרה: "שישו בני מעי, שישו! ומה ספיקות שלכם כך, ודאות שלכם על אחת כמה וכמה, מובטח אני בכם שאין רמה ותולעה שולטת בכם". ולכאורה תמוה, מדוע מתייחס ראב"ש דווקא ל'בני מעיו'? ומדוע הוא לא פתח ואמר שהוא מובטח שלא תשלוט רימה ותולעה בכל בשרו? כזכור, המעשה מרמז ששתיית התאוותנות של ראב"ש היא ש'לימדה' חלק מהאנשים ללכת בעקבותיו, ולהתחבר לתאוות האכילה והעושר. האנשים שהלכו בעקבותיו היו 'תלמידים' של 'מעיו' - תלמידים של 'כריסו הרחבה' שהזיקתו לשתות את כוס היין בגמיעה אחת. וכשם שתלמידי הנביאים קראים "בני הנביאים", כך תלמידי 'מעיו' של ראב"ש קראים 'בני מעיו'.

בעיני ר' יהושע בן קרחה הם היו 'רשעים' שה'תולעים' יאכלו אותם; אך ראב"ש עצמו היה אחד מאלו שהתחברו לתאוות האכילה והעושר, והוא היה סבור שהם 'צדיקים'. הוא היה מובטח בתלמידי הקבוצה העיקרית שלו - באותם 'מנומנים' חסרי תעסוקה' שהוא הפך ל'בעלי עסקים' - שהם הגיעו לתפקיד שייעד להם הבורא, ושהם 'צדיקים' שלא תשלוט בהם רימה ותולעה. אך הוא לא היה מובטח בתלמידים הנוספים שהם ה'ספיקות' - באותם אלו שעמלו בתורה, אלא שחשו 'לכודים' בבית המדרש, וראו 'חיים' אצל 'בעלי העסקים'. הוא שידל כמה מהם להפוך ל'בעלי עסקים', אך הוא היה מסופק שמא בכל זאת הם היו צריכים להישאר בבית המדרש. כאשר נודע לו שאותם 'ספיקות' שנענו לקריאתו ושהלכו בעקבותיו, היו אלו שלמדו תורה שלא לשמה, מתוך תאוות ממון וכבוד, הוא היה משוכנע שטוב עשה כשהפכם ל'בעלי עסקים', ושהם הגיעו לתפקיד שייעד להם הבורא ולמקום ששם תסייענה להם תכונות אלו; ושאף הם 'צדיקים' שלא תשלוט בהם רימה ותולעה.

ולחט אתם היום הבא

בהמשך מסופר שראב"ש לא היה בטוח בעצמו, ובדק אם החלב של גופו מסריח בחמה, וכשראה שאינו מסריח, הוא היה בטוח שבשרו ישכון לבטח. כזכור, מבחן זה הוא תמוה, וכי אדם יכול להיות בטוח שלא יחטא עוד עד יומו האחרון? אלא שמבחן זה אינו כפשוטו, והוא מרמז למשמעות עמוקה בנבואת מלאכי (ג, יג-כ):

"חִזְקוּ עַל דְּבָרֵיכֶם... אֲמַרְתֶּם שְׂוֹא עֲבַד אֱ-לֹהִים וּמַה בָּצַע כִּי שְׁמַרְנוּ מִשְׁמֵרְתוֹ וְכִי הִלְכְנוּ קִדְרָנִית מִפְּנֵי ד' צָבָא-וּת: וְעַתָּה אֲנַחְנוּ מְאֻשְׂרִים זְדִים גַּם נִבְנוּ עֲשֵׂי רִשְׁעָה גַם בָּחֲנוּ אֱ-לֹהִים וַיִּמְלֹטוּ: אִזְ נִדְבְּרוּ יִרְאֵי ד' אִישׁ אֶת-רֵעֵהוּ וַיִּקְשֹׁב ד' וַיִּשְׁמַע וַיִּכְתַּב סֵפֶר זִכְרוֹן לְפָנָיו לִירְאֵי ד' וְלַחֲשָׁבֵי שְׁמוֹ: ... וְשִׁבְתֶּם וְרֵאִיתֶם בֵּין צְדִיק לְרִשְׁעָה בֵּין עֲבַד אֱ-לֹהִים לְאִשֶׁר לֹא עָבְדוּ: כִּי הִנֵּה הַיּוֹם בָּא בְּעֵר פְּתִיחוּ וְהָיוּ כָּל זְדִים וְכָל עֲשֵׂה רִשְׁעָה קֵשׁ וְלֹחֵט אֶתְּם הַיּוֹם הַבָּא... וְזָרְחָה לְכֶם יִרְאֵי שְׁמֵי שְׁמֵשׁ צְדָקָה וּמִרְפָּא בְּכַנְפֶיהָ..."

הנביא מתאר קבוצה של יראי ד' שמתקנאים ברשעים שמצליחים. חז"ל מרמזים (חגיגה דף ט, ב) שההבדל בין הקבוצות השונות שמוזכרות בנבואה אינו כה גדול, מי ששנה פרקו 'מאה ואחד פעמים' נחשב ל'עבד א-להים', ואילו מי ששנה פרקו 'מאה פעמים' בלבד נחשב ל'אִשֶׁר לֹא

עָבְדוּ. לפי השקפת ר' יהושע בן קרחה שהתבארה לעיל, גם ה'רשעי' שמוזכר כאן אינו רשע גמור, ומדובר במי שפרש מבית המדרש והפך ל'בעל עסק'. אותם שנשארו בבית המדרש משתדלים מאוד וחוזרים על פרקם 'מאה ואחד פעמים' ונחשבים לעובדי ד', אך הם מתקנאים בחבריהם שפרשו ויצאו לרדוף אחרי העושר, והם נאלצים להודות שאותם אלו שמוגדרים כ'רשעים' מצליחים במעשיהם; והם שואלים מה ה'בצעי' שהם יקבלו עבור הישארותם והשתדלותם בבית המדרש. הנביא משיב להם שבעת שהם נפגשים ומדברים ביניהם בדברי תורה, דבריהם נכתבים בספר זכרון, והם יקבלו שכר בעת שיגיע 'היום הבורע כנתור'. נבואה זו מתבארת ע"י ריש לקיש שאומר (עבודה זרה דף ג, ב): 'אין גיהנם לעתיד לבא, אלא הקדוש ברוך הוא מוציא חמה מנרתיקה ומקדיר, רשעים נידונים בה וצדיקים מתרפאים בה... דכתיב: 'פִּלְהֵנָה הַיּוֹם בָּא בְּעֹר פְּתוּר...'. דבריו של ריש לקיש מתבארים יותר לפי המובא בליקוטי מוהר"ן (תניינא, קיט):

"דיבר עמנו כמה פעמים מענין יסורי עוה"ז, שכל בני העולם כולם מלאים יסורים, אין גם אחד שיהיה לו עוה"ז ואפי' העשירים הגדולים... כי כולם נולדו לעמל ומלאים רוגז ויסורין. ואין שום עצה ותחבולה להנצל מעמל ויגון הזה, כי אם לברוח להש"י ולעסוק בתורה... ואמר רבינו ז"ל, הנה הכל אומרים שיש עוה"ז ועוה"ב. והנה עוה"ב אנו מאמינים שיש עוה"ב. אפשר יש גם עוה"ז גם כן באיזה עולם, כי בכאן נראה שהוא הגיהנם כי כולם מלאים יסורים גדולים תמיד. ואמר שאין נמצא שום עוה"ז כלל:"

ר' נחמן מברסלב מגלה שיש ראייה רוחנית גבוהה ולפיה הגיהנום' מצוי במידה מסוימת כאן וכעת בעולמנו, ויש לברוח משם לד' יתברך ולעסוק בתורה. כאשר האדם מת ונפרד מגופו ומתאוות האכילה והעושר והכבוד וכדו' הוא מקבל יכולת להכיר ב'אמת' זו, אך בעבודת נפש מאומצת אפשר להגיע להכרה זו כבר כעת בעולמנו. כאשר האדם זוכה להכרה זו, הוא מבין שבזמן שהוא השקיע את כוחו בתורה או בתפילה או בעשיית חסד עם הנזקקים - הוא היה מצוי עם ד' והיה במידה מסוימת ב'גן עדן'. ומאידך הוא מבין, שבזמן שהוא השקיע את כוחו בצבירת עושר מיותר - הוא היה מצוי במידה מסוימת ב'גיהנום', והוא עצמו היה 'מלאך חבלה' שייסר את עצמו בעמל מיותר. רעיון עמוק זה מרומז כבר בקהלת (ב, יא-יז): "וּפְנִיתִי אֲנִי בְּכָל מַעֲשֵׂי יָדַי וּבְעֵמֶל שְׁעַמְלָתִי לַעֲשׂוֹת וְהִנֵּה הַכֹּל הִבֵּל וְרָעוּת רוּחַ נָאִין יִתְרוֹן תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ... וְשָׂנְאֵתִי אֶת הַחַיִּים..."; וזו גם כוונת מלאכי, שהקב"ה יוציא 'חמה מנרתיקה' ושה'רשעים' יהיו נידונים בה. כוונתו היא שה'עשירים' יבינו שבזמן שהם עמלו בהשגת עושר מיותר, הם היו נידונים ב'גיהנום' של "תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ" - "וְלֹהֵט אֹתָם הַיּוֹם הַהֵוא!"

כאשר האגדה מספרת שראב"ש הוציא מגופו סלים מלאים חלב מעורב בשר-ודם, ונתנו אותם בשמש הלוהטת והם לא הסריחו, אין הדברים כפשוטם. כוונתה שראב"ש התבונן ובדק כל אחד מתלמידיו - שהם 'בני מעיו' ו'יבשר מבשרו' - וברר אם ה'אכלנות' ו'שתיית היין התאוותנית' ו'צבירת העושר' שלהם נעשים לשם שמים, והם צריכים להמשיך בדרכם; או שמא אינם נעשים לשם שמים, והוא מאותם אלו שנידונים ב'גיהנום' של "תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ", והם צריכים לעזוב את דרכם. ולאחר שהעמיק בהתבוננות זו הוא הסיק שמעשיהם נעשים לשם שמים, והם מאלו שהשמש אינה מלהטת אותם; ואדרבא השמש היא 'רפואה' עבורם, וכדלקמן.

שְׁמֵשׁ צְדָקָה וּמִרְפָּא בְּכַנְפֶיהָ

יש 'צדיקים' שרוצים לעמול רק בתורה ובתפילה ובעשיית חסד עם נזקקים; אלא שמצבם הכלכלי אינו 'בריא' דיו, והם נאלצים לעמול חלק כזה או אחר מזמנם לפרנסתם. אליהם מכוון מלאכי כשהוא ממשיך ואומר: "וְיִזְרְחָה לְכֶם יְרֵאָה שְׁמֵי שְׁמֵשׁ צְדָקָה וּמִרְפָּא בְּכַנְפֶיהָ". פעולת 'השגת הממון' שנחשבת כ'שמש של גיהנום' ל'רשעים' שפועלים להשגת עושר מיותר, נחשבת ל'צדיקים' שפועלים להשגת ממון שנצרך - כ'שמש מועילה', - "שְׁמֵשׁ צְדָקָה וּמִרְפָּא בְּכַנְפֶיהָ".

ראב"ש חלק על ר' יהושע בן קרחה, והיה סבור כשיטה שצריך שגם בעם ישראל יהיו אנשים שמתחברים לתאוות האכילה והעושר, ושגם הם צדיקים. אולם גם לפי שיטתו, העשירים אינם צריכים לרדוף אחר העושר באופן כפייתי, אלא שאם מזדמנת להם עסקה טובה, שבעקבותיה יהיה בידם מעט ממון מיותר (= 'נעליים') שלא ימנעו מכך⁴. והאגדה מרמזת שראב"ש בדק את עצמו ואת תלמידיו היטב היטב, ומצא שהם אינם רודפים אחר העושר באופן כפייתי, ושהם משתייכים לקבוצת העשירים שפועלים בצורה נאותה, שגם הם נצרכים לעם ישראל, ופעולתם מבריאה את כלל ישראל. ואם כך פעולת 'השגת הממון' נחשבת עבורו ועבור תלמידיו ל'שְׁמֵשׁ צְדָקָה וּמִרְפָּא בְּכַנְפֶיהָ'. והוא והם אינם נידונים כבר כעת ב'שמש של גיהנום'. - וקרא על עצמו (ועליהם) את הכתוב: 'אֶף בְּשָׂרִי יִשְׁכַּן לְבָטָח'. אולם, האגדה ממשיכה ומרמזת שבסופו של דבר, ראב"ש נקט בשיטה חינוכית אחרת, ועל כך ועל משמעות ה'יתולעתי' שיצאה מאוזנו, נאריך בעזרה ש"יית במאמרים הבאים.

¹ רבי שמלאי במסכת סוטה (דף יד, א); זוהר (רעיא מהימנא ג, נשא דף קכה ב; כי תצא דף רפב א).

² עיקרי תורה זו נידונים בליקוטי מוהר"ן סי' קנט.

³ אין כאן המקום להאריך במשמעות שמסמל 'אותו כובסי', ויש להעיר בקצרה שאליהו הנביא מתואר במלאכי (ג, ב): "כִּי הוּא כָאֵשׁ מְצַרֵף וּבְכַרִּית מְכַבְּסִים", ובמאמר "המחילות הגנוזות" התבאר שאליהו מופיע באגדות חז"ל גם בשם 'נקיי' (= 'נקאי') שמסמל את מי שעוסק בניקיון ובכיבוס, ומסמל 'אמת שמכילה סתירות פנימיות'. צריך לדעת כיצד לפעול למול לאמת שכזו, ולכן בבראשית רבה (וישלח עט, ו) מסופר שכאשר רשב"י יצא מהמערה הוא עשה את 'נקאי' לגל של עצמות, וגם כאן ראב"ש מצא דרך משלו לפעול למול ה'אמת' שמטיח בו 'אותו כובסי'.

⁴ שיטה זו רמוזה במסכת פסחים (דף קיב, א) שם מובא שר' עקיבא הורה לר' יהושע בנו שלא ימנע 'נעליים' מרגליו, ושישכים ויאכל בבוקר; והיא התבארה במאמר הקודם "הנעליים של ר' יהושע".

לע"נ אמו"ר רחל בת ר' בנימין בונים ע"ה

יצא לאור! שו"ת במראה הבזק, חלק שמיני.

תשובות לשאלות מרבני הגולה. התשובות מתמודדות עם המציאות בעולם מודרני מתפתח בדרך של "דרכיה דרכי נעם". הספרים עוסקים בארבעת חלקי ה"שלחן ערוך" תוך ניסיון לקחת בחשבון גם את החלק החמישי ההופך את התורה ל"תורת חיים".

Oslo, Norway

אוסלו, נורווגיה

טבת, תשס"ב

זמן תפילה לכתחילה במקום שזמן הנץ מאוחר ואי אפשר לארגן אז מנין

שאלה

בימים הקצרים של השנה - דצמבר, ינואר, כל הזמנים שמסביב לתחילת היום ההלכתי באים יחסית מאוחר. היום למשל (20/12/01) זמן טלית ותפילין בשעה 07:30 והנץ החמה בשעה 09:18. בימים כאלה נוהגים להתחיל את התפילות כאן בשעה 07:30 ולהניח תפילין אחרי פסוקי דזימרה. למותר לציין שאם נתפלל בזמן הנץ יתבטל המנין בחורף ואולי בכלל. אם אחד מבאי בית-הכנסת אומר שהוא מעדיף להתפלל בנץ היות וכבר לא הובטח שיהיה כל יום מנין, האם קיימת אפשרות להגיד לו להמשיך להתפלל בשעה 07:30 כמו שאר המתפללים מחשש ביטול המנין על אף העובדה שתפילה כזאת נחשבת לבדיעבד ותפילה בנץ הינה לכתחילה? האם מותר לדרוש מחזן בית-הכנסת להתפלל בשעה 07:30 ביחידות יחד עם שאר באי בית-הכנסת, בגלל השיקולים הנ"ל או שמא אין באפשרותנו למנוע ממנו להתפלל יותר מאוחר אם היה נוכח בשעה 07:30 ולא היה אז מנין?

תשובה

1. לכתחילה, זמן קריאת-שמע הוא משיכיר את חברו הרגיל עמו קצת בריחוק ד' אמות¹, וכן הוא זמן הנחת תפילין². זמן תפילת שמונה-עשרה הוא מהנץ החמה³. בשעת הדחק, כגון שצריך להשכים לדרך⁴, או לצאת לעבודה לצורך פרנסתו⁵ - יכול אדם לקרוא קריאת-שמע ולהתפלל תפילת-שמונה עשרה משעלה עמוד השחר⁶, אך לא יברך על התפילין עד הזמן שיכיר חברו. ואם הוא נאלץ להתפלל בעלות השחר - יניח בלי ברכה⁷ וכשיגיע הזמן, ימשמש בהם ויברך⁸.
2. אם עומדת לפני אדם הברירה להתפלל בציבור לפני זמן תפילה לכתחילה, או להתפלל ביחידות בזמן - אם הוא יכול לכוון את זמן הנץ החמה בדיוק, עדיף שיתפלל ביחידות⁹ אך הרוב אינם בקיאים בכך, ואז עדיפה תפילה בציבור קודם הנץ החמה¹⁰.
3. במקרה שלנו קיים עניין נוסף - בלעדי היחיד, יתבטל המנין של הציבור. במצב כזה אפילו ניתן לכפות על היחיד להתפלל בציבור, כדי שלא יתבטל המנין¹¹. ואף על פי שמדובר בתפילה קודם זמנה - הרי ביררנו לעיל שבשעת הדחק היא מותרת.
4. באשר לחזן - יש לחייב אותו להגיע כל יום בזמן המוקדם, למקרה שיהיה מנין¹², אך אם אין מנין בזמן שקבעו, אין לחייבו להתפלל ביחידות עם האחרים בזמן המוקדם, והוא יכול לאחר את תפילתו להנץ החמה¹³.

¹ שו"ע או"ח (סי' נח סעי' א).

² שו"ע או"ח (סי' ל סעי' א).

³ שו"ע או"ח (סי' פט סעי' א), כדכתיב "ייראוך עם שמש".

⁴ לגבי קריאת-שמע - שו"ע או"ח (סי' נח סעי' ג); לגבי תפילת שמונה-עשרה - שם (סי' פט סעי' ח וב"משנה ברורה" ס"ק מ).

⁵ שו"ת "אגרות משה" (או"ח ח"ד סי' ו), שגם זה נחשב לשעת הדחק.

⁶ לפי הכלל "כל שעת הדחק כדיעבד דמיי" ("בית יוסף או"ח סי' נח ד"ה "ימי שהוא אנוס"). ויעוין ברא"ש במס' סוכה (פ"ג סי' יד) שכתב,

ששעת הדחק עדיפה אפילו על דיעבד, וכן כתב בשו"ת "שבות יעקב" (ח"ג סי' ק), שלכן בשעת הדחק מותר לכתחילה לנהוג כמו בדיעבד, והוכיח עדיפות שעת הדחק מהא שסומכים בזה אפילו על יחיד במקום רבים, ואילו בדיעבד לא סמכין אהא.

⁷ "משנה ברורה" (סי' נח ס"ק טז).

⁸ שו"ע או"ח (סי' ל סעי' ג).

⁹ אמנם עיין ברמב"ם בתשובותיו (סי' קפ, בלאו) שהסתפק בכך, וצ"ע.

¹⁰ שו"ת "פרי יצחק" (ח"א סי' ב); שו"ת "אגרות משה" (שם). שניהם כווננו לאותו החידוש - שהעדיפות של הנץ החמה בנוגע לשמונה-עשרה היא רק בזמנו המדויק - "עם שמש", אך אם הוא מאחר להתפלל לאחר הנץ עד ד' שעות, הרי שזה באותה המעלה כמו להתפלל מעלות השחר עד הנץ. וממילא, כאשר יש תפילה בציבור קודם הנץ, ולא יוכל לכוון לשעת הנץ בדיוק - יתפלל עם הציבור.

¹¹ מרדכי ב"ב (פ"א סי' תעח, תעט); רמ"א או"ח (סי' נח סעי' כב). ועיין ב"משנה ברורה" (שם ס"ק עג) שהאריך בחשיבות קיום מנין במיוחד בקהילות קטנות, כדי שלא יתבטל התמיד. וכל המזכה את הרבים, אין חטא בא לידו, ע"ש.

¹² כמו כל יחיד אחר, וכנ"ל.

¹³ מכיוון שעצם נוכחותו בזמן כל יום, יראה לציבור שהוא מעוניין להתפלל עמהם, בתנאי שיהיה מנין, ולכן גם אם יראו שבסופו של דבר לא הצטרף, כי לא הגיע מנין, זה לא ימנע מן היחידים האחרים להגיע להבא, כי תמיד יקוו שיהיה מנין, ואז החזן יתפלל עמהם.

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,

הרב משה ארנרייך הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

חברי הועדה המייעצת:

הרב זלמן נחמיה גולדברג

הרב נחום אליעזר רבינוביץ

הרב ישראל רוזן